

VIOLENȚA SEXUALĂ ȘI DE GEN

împotriva refugiaților, returnaților și persoanelor deplasate intern

**Extrase din "Violența sexuală și de gen împotriva
refugiaților, returnaților și persoanelor
deplasate intern**

**- Ghidul UNHCR de prevenire și răspuns",
Mai 2003**

Consiliul Național Român pentru Refugiați

Str. Anton Pann nr.42, sector 3, București - România

Tel./Fax: 320 20 45, 322 52 81

e-mail: office@cnrr.ro

Cont Lei BRD - GSG Sucursala Dorobanți - nr. SV 16061304450

Cont Euro BRD - GSG Sucursala Dorobanți - nr. SV 16061814450

INTRODUCERE

“Violența sexuală și de gen este o problemă serioasă, una pe care trebuie să o contracarăm frontal. Am inițiat o serie de instrumente pentru a ajuta la prevenirea ei și pentru a asista victimele atunci când nu putem preveni producerea acestor acte. Este de datoria noastră, a tuturor celor care lucrăm cu refugiați și cu persoane deplasate intern, să folosim aceste instrumente cât mai eficient.”

Ruud Lubbers

Înaltul Comisar al Națiunilor Unite pentru Refugiați

UNHCR a publicat un prim ghid pe această temă în 1995, intitulat “Violența sexuală și de gen: Ghid de prevenire și răspuns”. La acea vreme, devenise evident că gravitatea acestei probleme necesita o abordare atentă și consistentă, acțiuni concertate ce până atunci nu fuseseră formulate și sistematizate în publicațiile anterioare ale UNHCR. Meritul acestei publicații a fost acela de a crește receptivitatea și gradul de înțelegere privind această gravă încălcare a drepturilor fundamentale ale omului, constituind în același timp fundamentul pe care s-au dezvoltat ulterior programe de prevenire și răspuns la violența sexuală și de gen.

Din 1995 s-a acumulat o multitudine de informații și practici referitoare la responsabilitățile individuale, instituționale și naționale pentru implementarea acestui ghid și pentru asigurarea protecției persoanelor de interes pentru UNHCR: refugiați, returnați, persoane deplasate intern. De-a lungul acestor ani, atât UNHCR, alte agenții ONU, organizații guvernamentale și non-guvernamentale, cât și refugiați, returnați și persoane deplasate intern au evaluat programele și activitățile sugerate de către acest ghid în contextul situațiilor de urgență. Acest proces de evaluare a culminat cu “Conferința inter-agenții de evaluare a prevenirii și răspunsului la violența sexuală și de gen în contextul refugiului”, conferință desfășurată la Geneva, în martie 2001.

Participanții la această conferință au concluzionat necesitatea îmbogățirii și accentuării anumitor aspecte relatate în ghidul din 1995, care să reflecte progresele înregistrate de-a

în ghidul din 1995, care să reflecte progresele înregistrate de-a lungul anilor și să îmbogățească abordarea multisectorială, inter-agenții, în confruntarea cu violența sexuală și de gen împotriva refugiaților, returnaților și persoanelor deplasate intern.

Ultima formă, revizuită și îmbogățită a acestui ghid a fost publicată în mai 2003. Materialul de față reprezintă o sinteză a acestui ghid. Condensând o serie de informații pe problematica violenței sexuale și de gen, materialul se dorește a fi un instrument practic, adresat lucrătorilor din domeniul asistenței refugiaților, cu precădere celor din sectorul non-juridic, și anume lucrători sociali, psihologi, cadre medicale etc.

Câteva clarificări se impun, și anume referitoare la utilizarea unor concepte în conținutul materialului:

Termenul “refugiați” se folosește *in extenso*, referindu-se deopotrivă la solicitanți de azil, returnați și persoane deplasate intern, persoane care au dobândit o formă de protecție, atât bărbați cât și femei, atât copii cât și adulți.

Termenii “victime/supraviețuitori” se referă la indivizi sau grupuri care au suferit acest tip de violențe. “Victimele” trebuie tratate cu sensibilitate și compasiune, în timp ce adresându-ne cu termenul de “supraviețuitori” le recunoaștem puterea de a depăși traumele și de a merge mai departe. Termenul de “victimă” este asociat cu cel de slăbiciune, stigmatizare, atitudini ce trebuie evitate de către cei care asigură asistența și chiar de către comunitate.

Bărbații și băieții sunt deseori victime/supraviețuitori ai violenței sexuale și de gen, dar statisticile confirmă că majoritatea victimelor/supraviețuitorilor sunt femei și fete. Acesta este motivul pentru care se va face referire cu precădere la persoanele de sex feminin.

Termenul de “actori” cuprinde indivizi, grupuri, organizații și instituții implicate în prevenirea și răspunsul la violența sexuală și de gen. Actorii pot fi și refugiații, populațiile locale, angajați sau voluntari ai agențiilor ONU, ONG-uri, instituții guvernamentale din țara gazdă, donatori, finanțatori, precum și alți membri ai comunității internaționale.

1. Protecția refugiaților împotriva violenței sexuale și de gen

Prevenirea și răspunsul la violența sexuală și de gen sunt legate în mod direct de protecția drepturilor omului. Fiecare individ, fără deosebire de rasă, culoare, sex, limbă, religie, orientare politică, origine națională sau socială, proprietate, statut social, etc este îndreptățit la respect, protecție, exercițiul drepturilor și libertăților umane fundamentale. Actele de violență sexuală și de gen încalcă o serie de drepturi fundamentale ale omului:

- * Dreptul la viață, libertate și securitate personală;
- * Dreptul la cele mai înalte standarde realizabile de sănătate fizică și mentală;
- * Dreptul la libertate împotriva torturii sau a tratamentelor inumane sau degradante;
- * Dreptul la libertatea de mișcare, opinie, expresie și asociere;
- * Dreptul de a accede într-o căsătorie pe baza consimțământului liber și deplin, precum și de a beneficia de drepturi egale cu partenerul, atât în timpul căsătoriei cât și la dizolvarea ei;
- * Dreptul la educație, securitate socială și dezvoltare personală;
- * Dreptul la participare culturală, politică și publică, accesul egal la servicii, locuri de muncă și retribuire egală pentru munca egală.

Există câteva **instrumente internaționale importante** care se referă la violența sexuală și de gen:

- * *Convenția pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeii* - Adunarea Generală a Națiunilor Unite, 1981
- * *Declarația Națiunilor Unite pentru eliminarea violenței împotriva femeii* - Adunarea Generală a Națiunilor Unite, 1993
- * *Declarația și Platforma de Acțiune de la Beijing*, 1995
- * *Statutul Curții Penale Internaționale de la Roma*, 1998
- * *Rezoluția 1325 a Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite*, 2000

UNHCR, agențiile umanitare și cele care militează pentru respectarea drepturilor omului împart cu statele membre responsabilitatea de a asigura protecția acestora. Mandatul UNHCR este de a asigura protecția internațională a refugiaților și de a găsi soluții durabile la problemele refugiaților, iar împreună cu statele membre împarte responsabilitatea de a se asigura că refugiații sunt protejați de violență sexuală sau de gen. În acest sens, UNHCR definește conceptul de “protecție” ca fiind

“toate acțiunile menite să asigure femeilor, bărbaților, fetelor și băieților - persoane de interes pentru UNHCR, acces egal la drepturile lor și posibilitatea de a se bucura în mod egal de aceste drepturi, în concordanță cu componentele legislative relevante (drept umanitar internațional, drepturile omului și legislația cu privire la refugiați)”.

2. Delimitări conceptuale; concepte cheie

... cel puțin o femeie din trei a fost bătută, forțată să întrețină relații sexuale sau a fost abuzată în alte moduri pe parcursul vieții;

... 2 milioane de femei sunt anual victime ale traficului de persoane transfrontalier;

... peste 90 milioane de femei și fete din Africa sunt victime ale mutilării genitale feminine;

... cel puțin 60 milioane de fete care urmau să se nască lipsesc din diferite populații, cele mai multe în Asia, din cauza avorturilor selective, infanticidului și a neglijării;

... recent, violul în masă a fost semnalat în Bosnia, Liberia, Cambodgia, Peru, Somalia, Uganda; peste 20.000 de femei musulmane au fost violate în timpul războiului din Bosnia;

... în 94% din așezările persoanelor deplasate intern din Sierra Leone s-au raportat incidente de tipul atacului sexual, inclusiv violul, tortura și sclavia sexuală;

... între 250.000 și 500.000 femei au fost violate în timpul genocidului din Rwanda din 1994.

Violența sexuală, violența de gen, violența împotriva femeii se referă la grave încălcări ale drepturilor fundamentale ale omului, care perpetuează stereotipii legate de rolurile sexuale și care neagă demnitatea umană și independența individului, afectând dezvoltarea ființei umane. Reprezintă abuzul psihologic, fizic și sexual care proclamă poziția de inferioritate și subordonare a femeii și perpetuează puterea și controlul bărbaților. Violența sexuală și de gen vizează atât individul cât și grupul de indivizi și are un efect devastator asupra vieții victimelor, de cele mai multe ori femei și fete.

În același timp, concentrarea numai pe populația de sex feminin (ca și categorie vulnerabilă) în abordarea violenței sexuale și de gen tinde să plaseze responsabilitatea prevenirii și răspunsului asupra victimelor/supraviețuitorilor acestui tip de agresiune, de aceea un plan de prevenire și răspuns trebuie să se focalizeze în egală măsură pe rolurile și nevoile femeilor dar și ale bărbaților, precum și pe modalitățile prin care aceștia pot fi abilitați în procesul de schimbare.

Concepte cheie în înțelegerea și definirea violenței sexuale și de gen:

Sex - caracteristici biologice și fiziologice ale bărbaților și femeilor; sunt congenitale iar diferențele dintre sexe sunt limitate la funcțiile fiziologice de reproducere;

Gen - caracteristici sociale construite pe baza a diferiți factori, cum ar fi vârsta, religia, originea etnică și socială. Ele diferă de la o cultură la alta și definesc statutul, rolul, responsabilitatea socială, relațiile de putere dintre membrii oricărei societăți sau culturi. Genul se învață, se dobândește prin socializare și prin urmare se poate schimba; acesta are tendința de a evolua, pentru a răspunde schimbărilor din mediul social, politic și cultural;

Violență - mijloc de control și opresiune de natură emoțională, psihologică, fizică, sexuală, socială. În timp ce agresivitatea este o tendință înnăscută, violența se învață;

Abuz - uzul inadecvat de putere prin care autorul deține controlul sau anumite avantaje asupra abuzatului;

Coerțiție - forțare sau tentativa de forțare împotriva consimțământului persoanei, uzându-se de amenințare, insistență, manipulare, norme culturale sau putere economică;

Agresor - persoană, grup, instituție care exercită abuzul de putere. Este un mit că violența sexuală și de gen este înfăptuită de străini - cele mai multe acte de acest tip sunt înfăptuite de persoane cunoscute, iar multe incidente violente sunt premeditate și planificate. Statul și instituțiile acestuia devin agenți de persecuție atunci când nu schimbă sau nu previn practicile discriminatorii ce conduc la producerea violenței sexuale și de gen. Agresori/agenți de persecuție pot fi, de asemenea, partenerii intimi, membri ai familiei, rude apropiate și prieteni, membri influenți ai comunității. Prin practicile discriminatorii în furnizarea de servicii, chiar și forțele de securitate și soldații, forțele de menținere a păcii, lucrătorii comunitari pot deveni agresori.

3. Tipuri de violență sexuală și de gen

Iată cele mai comune tipuri de violență sexuală și de gen. Lista nu este exhaustivă, și trebuie menționat că, de cele mai multe ori, două sau mai multe tipuri de violență se pot produce în același timp. Categoriile sunt, după cum urmează:

- * **Violența sexuală;**
- * **Violența fizică;**
- * **Violența emoțională și psihologică;**
- * **Practici tradiționale dureroase/vătămătoare;**
- * **Violența socio-economică.**

3.1. VIOLENȚA SEXUALĂ

Tipul actului	Descriere/exemple	Poate fi înfăptuită de către:
Viol, viol conjugal	Invadarea oricărei părți a corpului victimei de către agresor cu un organ sexual, sau a orificiilor genitale și anale ale victimelor cu orice obiect sau altă parte a corpului prin forțare, amenințare, coerciție, profitând de un mediu coercitiv sau împotriva unei persoane incapabile de a-și da consimțământul	Orice persoană aflată într-o poziție de putere, de autoritate sau control, inclusiv soțul, partenerul intim sau însoțitor/ocrotitor
Abuz sexual asupra copilului, incest	Orice act prin care copilul este folosit pentru obținerea plăcerii sexuale	De obicei de către o persoană în care copilul are încredere - părinte, membru al familiei, străin, vârstnic, cadru didactic, însoțitor, etc
Sodomizare forțată și viol anal	Intromisiune anală forțată, de obicei un bărbat asupra altuia sau bărbat-femeie	Orice persoană aflată într-o poziție de putere, de autoritate sau control
Tentativă de viol și de sodomizare	Tentativa de intromisiune forțată/prin coerciție, fără penetrare	Orice persoană aflată într-o poziție de putere, de autoritate sau control
Abuz sexual	Orice contact sau amenințare de intromisiune cu caracter sexual, incluzând atingeri nepotrivite, forțate	Orice persoană aflată într-o poziție de putere, de autoritate sau control, membri ai familiei, ai comunității, colegi, supervizori, străini
Exploatare sexuală	Orice abuz de natură sexuală, împotriva unei persoane aflate într-o poziție de vulnerabilitate, de pe poziții inegale de putere sau prin abuz de încredere. Este unul din scopurile traficului de persoane (mariaj forțat, sarcină forțată, angajarea forțată în pornografie sau prostituție, șantaj sexual, scalvie sexuală)	Orice persoană aflată într-o poziție de putere, de autoritate sau control, inclusiv personal al agențiilor umanitare, soldați/forțe de ordine, rețele de traficanți
Hărțuire sexuală	Orice avans inadecvat cu tentă sexuală, solicitarea de servicii sexuale, insinuări care interferează cu munca în scopul condiționării obținerii unor avantaje sau pentru intimidare	Angajatori, colegi sau orice altă persoană aflată într-o poziție de superioritate
Violența sexuală ca instrument de război și de tortură	Crime împotriva umanității de natură sexuală, incluzând violul, sclavia sexuală, avorturi și sterilizare forțată, naștere și sarcină forțată. Violența sexuală ca instrument de tortură este definită ca orice act sau amenințare de natură sexuală prin care este cauzată durere sau suferință severă de natură mentală sau fizică, folosită pentru obținerea de informații, de confesiuni, pentru pedepsirea victimei ori a unei terțe persoane, intimidarea în același scop, utilizând aceleași instrumente.	De cele mai multe ori săvârșit, încurajat și ordonat de către forțe militare, de poliție, grupări armate sau alte părți aflate în conflict

3.2. VIOLENȚA FIZICĂ

Tipul actului	Descriere/exemple	Poate fi înfăptuită de către:
Atac fizic	Lovituri, pumni, mușcăături, arsuri, mutilare, ucidere, cu sau fără arme, de cele mai multe ori în combinație cu alte forme de violență sexuală sau de gen	Partener marital, intim, membru al familiei, prieten, străin, orice persoană aflată într-o poziție de putere, membri ai părților aflate în conflict
Trafic de persoane, sclavie	Vânzarea și traficul de ființe umane în scopul practicării forțate a sexului și a muncii sau a unor servicii, sclavie sau practici similare sclaviei, înlăturarea unor organe	Orice persoană aflată într-o poziție de putere

3.3. VIOLENȚA EMOȚIONALĂ ȘI PSIHOLICĂ

Tipul actului	Descriere/exemple	Poate fi îndeplinită de către:
Abuz psihologic și umilire	Abuzul verbal non-sexual care insultă, degradează, implică victimele în activități cu caracter umilitor, în public sau privat, inclusiv negarea nevoilor financiare minime pentru supraviețuire	Orice persoană aflată într-o poziție de putere, de cele mai multe ori săvârșit de către parteneri maritali, intimi, membri ai familiei aflați în poziție de autoritate
Sechestrare	Izolarea unei persoane de familie, prieteni, restricționarea mișcării, privarea de libertate sau interzicerea dreptului de liberă mișcare, deplasare	Orice persoană aflată într-o poziție de putere, de cele mai multe ori săvârșit de către parteneri maritali, intimi, membri ai familiei aflați în poziție de autoritate

3.4. PRACTICI TRADIȚIONALE DUREROASE/VĂTĂMĂTOARE

Tipul actului	Descriere/exemple	Poate fi îndeplinită de către:
Mutilare genitală feminină (FGM)	Tăierea, împungerea, coaserea unor organe genitale în scopuri non-medicale, la vârste fragede, din considerente culturale, de cele mai multe ori făcută în mod repetat de-a lungul vieții (ex: după naștere sau după ce femeia/fata a fost victima unui atac sexual)	Practicieni tradiționali, sprijiniți de către membrii familiei, grupuri religioase, întreaga comunitate și unele state
Mariaj prematur	Căsătorie aranjată, sub vârsta legală a capacității de exercițiu - contactele sexuale devin astfel violuri, atâta timp cât fetele nu își dau consimțământul la această căsătorie	Părinți, comunități și stat
Căsătorie forțată	Căsătorie aranjată împotriva dorinței victimei, cu plata de obicei a unei sume de bani; în caz de refuz apar consecințe violente și abuzive	Părinți, membri ai familiei
Ucidere de onoare și schilodire	Mutilarea sau uciderea unei femei sau fete ca pedeapsă pentru acte considerate inadecvate pentru genul lor și despre care se crede că aduc rușine familiei (ex: turnarea de acid pe fața tinerei femei pentru că a făcut familia de răs încercând să se căsătorească cu altcineva decât cel ales de către familie) sau pentru păstrarea onoarei familiei (ex: ca răscumpărare pentru o ofensă comisă de un membru masculin al familiei)	Părinți, membri ai familiei, membri ai comunității
Infanticid și/sau neglijare	Uciderea, privarea de hrană și/sau neglijarea copiilor de sex feminin pentru că ele sunt considerate a fi mai puțin "valoroase" în societate decât copiii de sex masculin	Părinți, membri ai familiei
Negarea dreptului femeii la educație	Interzicerea accesului fetelor/femeilor la frecventarea școlii, întreruperea școlarizării - nivel minimal, de bază, de instruire	Părinți, membri ai familiei, membri ai comunității, unele state

3.5. VIOLENȚA SOCIO-ECONOMICĂ

Tipul actului	Descriere/exemple	Poate fi înlăptuită de către:
Discriminare și/sau negare a accesului la unele servicii, oportunități	Excluderea, negarea accesului la educație, servicii de sănătate, munca neremunerată, negarea dreptului de proprietate	Membri ai familiei, ai societății, instituții și organizații, actori guvernamentali
Marginalizare și excludere socială, ostracizare, bazate pe orientarea sexuală	Negarea accesului la servicii, beneficii sociale sau la exercițiul drepturilor fundamentale-civile, sociale, politice, culturale. Condamnări penale, practici discriminatorii, ostilitate publică sau privată împotriva: homosexualilor, transexualilor sau travestiților	Membri ai familiei, ai societății, instituții și organizații, actori guvernamentali
Practici juridice obstructive	Negarea accesului la exercițiul drepturilor civile, sociale, economice, culturale și politice, în mod deosebit femeilor	Familie, comunitate, instituții, stat

4. Unde și când se produce violența sexuală și de gen

Violența sexuală și de gen se întâlnește oriunde, oricând; este folosită ca armă de război dar perpetuată și în presupusa siguranță a mediului familial. De la individ, familie, comunitate, până la societate, sisteme legislative și structuri ce guvernează societatea, există diferite moduri de reacție la aceste tipuri de violență:

- * **La nivel individual**, gradul de cunoștințe, siguranța personală, accesul la resurse, servicii, beneficii sociale, istoriile personale și atitudini/convingeri cu privire la gen pot determina ca o persoană să devină sau nu victimă/supraviețuitor al violenței sexuale și de gen sau agresor de această factură.
- * **Nivelul relațiilor interumane** reprezintă contextul imediat în care se poate produce abuzul: între indivizi, chiar în familie. De la acest nivel încep să se contureze inegalitățile de putere care articulează pozițiile de subordonare și de privilegiu.

- * **Comunitatea** semnifică dinamica dintre/în rândul oamenilor care sunt influențați de socializare în structurile locale, școli, instituții de sănătate, grupuri informale și colective de muncă. În cazul refugiaților, această comunitate este reprezentată de campurile sau centrele de cazare unde accesul la servicii poate avea un impact direct sau indirect asupra producerii violenței sexuale sau de gen.
- * **Societatea** include normele sociale și culturale cu privire la rolurile de gen, atitudinile întâlnite printre copii, femeii și bărbați, cadrul legal și politic ce guvernează comportamentul, precum și atitudinile față de folosirea violenței ca mod de rezolvare a conflictelor.

Intervenția în prevenirea și răspunsul la violența sexuală și de gen trebuie să fie orientată asupra tuturor acestor niveluri, deoarece orice schimbare de model de comportament și de atitudine la unul din aceste niveluri le afectează și pe celelalte.

Violența sexuală și de gen în diferitele etape ale refugiului

O altă perspectivă asupra localizării în timp și spațiu a producerii violenței sexuale și de gen este oferită de studierea producerii violenței pe parcursul diferitelor etape ale refugiului. În timpul conflictelor armate, structurile sociale sunt dezmembrate. **Femeile și copiii sunt expuși unor riscuri crescute când părăsesc locuințele/țara, dar și în țara de azil. Adesea membrii familiei sunt dispersați în timpul plecării, călătoriei, lăsând copiii despărțiți de familie sau femeile singurele responsabile pentru securitatea familiei sau a gospodăriei.**

Iată cele cinci **etape** ale situației de refugiu și tipurile de violență sexuală și de gen care pot apărea în aceste împrejurări:

- * **În timpul conflictului, înaintea plecării** - abuz din partea celor care controlează puterea, schimbul în natură (pe bază de sex, viol), răpire de către membri ai părților în conflict, inclusiv forțele de securitate, violuri în masă urmate de sarcini nedorite;

- * **În timpul refugiului/călătoriei** - atacuri sexuale din partea bandiților, a gărzilor de frontieră și a piraților, capturarea pentru traficarea, schimburi cu sclavi;
- * **În țara de azil** - abuz sexual, coerciție, șantaj din partea reprezentanților autorității sau a celor care au în grijă copii separați, violența în familie, solicitarea de favoruri sexuale în schimbul apei, alimentelor sau a altor bunuri, reluarea practicilor tradiționale dureroase/vătămătoare;
- * **În timpul repatrierii** - asemănătoare celor menționate în faza refugiului/călătoriei;
- * **În timpul reintegrării** - abuz sexual împotriva returnaților ca o formă de răzbunare, șantaj sexual în schimbul regularizării statutului legal, excluderea din procesul de luare a deciziilor, interzicerea accesului la resurse, la documente de identitate, interzicerea dreptului de redobândire și folosire a proprietății.

Violența sexuală și de gen de-a lungul vieții

O altă perspectivă asupra producerii violenței sexuale și de gen este oferită de studierea acestui fenomen în mod transversal, de-a lungul vieții. Iată aceste etape și tipurile de violență specifice întâlnite pe parcursul lor:

- * **Înainte de naștere** - avorturi selective, bătăi suferite de mamă în timpul sarcinii, sarcină forțată;
- * **În copilărie** - infanticid al copiilor de sex feminin, abuz psihologic și fizic, acces redus la hrană și îngrijire medicală
- * **În timpul pubertății și adolescenței** - căsătorii premature mutilare genitală, abuz sexual din partea membrilor familiei sau a persoanelor străine, acces discriminatoriu la hrană, la îngrijire/servicii medicale și la educație, viol la locul de muncă, hărțuire sexuală, căsătorii aranjate, traficarea;
- * **La vârsta reproductivă** - abuz psihologic, fizic și sexual din partea partenerilor intimi și a rudelor, sarcină forțată, abuz și hărțuire sexuală la locul de muncă, viol, abuzarea văduvelor, inclusiv privarea de proprietate, practici sexuale de curățare/purificare;
- * **La vârsta a treia** - abuzarea văduvelor, inclusiv privarea de proprietate, acuzații de vrăjitorie, abuz fizic și psihologic din

partea membrilor mai tineri ai familiei, acces discriminatoriu la hrană și îngrijire medicală.

5. Cauze și consecințe ale violenței sexuale și de gen

CAUZE CONSECINȚE

Acțiuni de prevenire Acțiuni de răspuns

Înțelegerea cauzelor violenței sexuale și de gen este punctul de pornire în dezvoltarea unor planuri de acțiune pentru prevenirea acestui fenomen. **Cauzele acestui fenomen se regăsesc în atitudinea și practicile societății de discriminare pe motive de gen, care plasează femeile într-o poziție de subordonare față de bărbați.** Lipsa valorizării femeii din punct de vedere social și economic precum și a muncii acesteia, acceptarea rolurilor specifice genurilor perpetuează și întăresc prezumția că bărbații dețin puterea de decizie și de control asupra femeilor. Prin acte de violență sexuală și de gen, săvârșite la nivel individual sau de grup, agenții de persecuție tind să își mențină privilegiile, puterea și controlul asupra celorlalți. Identitatea și rolul de gen sunt determinate de sex, vârstă, condiție socio-economică, origine etnică, naționalitate și religie. Relațiile dintre femei și bărbați, dintre femei precum și dintre bărbați sunt marcate de diferite niveluri de autoritate și de putere care mențin privilegiile și subordonarea dintre membrii unei societăți. Dezacordul sau lipsa de receptivitate față de drepturile omului, față de egalitatea de gen, democrație și mijloace non-violente de rezolvare a conflictelor contribuie la perpetuarea acestor inegalități.

O persoană poate deveni victimă sau chiar agresor în contextul existenței/apariției următoarelor tipuri de riscuri:

* **Riscuri la nivel individual** - lipsa de securitate, dependența, deficiențele fizice și mentale, lipsa alternativelor în adaptarea la schimbările de statut socio-economic, abuzul de alcool, de droguri, trauma psihologică și stresul conflictului, al refugiuului, al

deplasării interne, ignoranța, lipsa de cunoștințe despre drepturile individuale fundamentale statuate de organismele naționale și internaționale;

* **Riscuri la nivelul normelor sociale și culturale** - credințe și practici culturale și tradiționale discriminatorii, credințe religioase;

* **Cadru legal și practici în țara gazdă și/sau în țara de origine**

- lipsa de protecție a drepturilor femeii și copilului împotriva violenței sexuale și de gen, lipsa de încredere în autoritățile statului, aplicarea unor legi tradiționale și practici care favorizează discriminarea, lipsa de interes pentru acest subiect, practici discriminatorii în administrarea justiției, neraportarea incidentelor de violență sexuală și de gen și lipsa de încredere în administrarea justiției, lipsa interesului de a pune sub acuzare toate cazurile raportate de acest tip de violență, numărul mic de condamnări obținute în proporție cu numărul de raportări de violență sexuală și de gen, inaccesibilitatea poliției și a instanțelor din cauza poziționării campurilor de refugiați, absența femeilor din corpul ofițerilor de poliție/gardă, lipsa resurselor administrative și a echipamentului instanțelor locale și a forțelor de securitate, legi sau practici în administrarea justiției care sprijină diferențele de gen;

* **Război și conflicte armate** - distrugerea structurilor sociale, exercitarea puterii politice și de control asupra comunităților, diferențele etnice, discriminarea socio-economică;

* **Situații de refugiu, returnare și deplasare internă** - colapsul structurilor familiale și sociale de suport, locații cu rată înaltă de criminalitate, campuri supraaglomerate, adăposturi și gospodării comune, ansamblul de servicii, facilități și accesul la acestea, lideri masculini predominanți în comunități, lipsa hranei, a combustibilului, a veniturilor și a posibilității de retribuire pentru munca desfășurată, lipsa protecției din partea forțelor de poliție, lipsa reprezentanților UNHCR/ONG-urilor în campurile de refugiați, lipsa documentelor de identitate și neînregistrarea persoanelor, populații locale ostile - refugiații fiind considerați privilegiați din punct de vedere material.

Victimele/supraviețuitorii violenței sexuale și de gen riscă afecțiuni severe și probleme psiho-sociale, uneori riscă să-și piardă viața, chiar dacă nu este vorba de atac fizic. Traumele psiho-emoționale pot evolua pe termen lung și nu trebuie subestimate.

Înțelegerea posibilelor consecințe ale violenței sexuale și de gen vor ajuta actorii implicați să dezvolte strategii adecvate de răspuns la aceste efecte și să prevină agravarea unor stări.

Consecințe:

a) La nivelul sănătății

La acest nivel apar consecințe **letale** (crimă, sinucidere, moartea mamei, moartea fătului/copilului și moartea cauzată de SIDA) sau consecințe **non letale**, și anume:

fizice acute - răni, șocuri, boli, infecții;

fizice cronice - deficiențe, probleme somatice, infecții cronice, dureri cronice, probleme gastrointestinale, tulburări de apetit și hrănire, de somn, abuz de droguri și/sau alcool);

reproductive - avorturi spontane, sarcini nedorite, avorturi nesterile, boli cu transmisie sexuală inclusiv HIV/SIDA, tulburări de menstruație, complicații în timpul sarcinii, afecțiuni ginecologice, tulburări ale funcțiilor sexuale.

b) La nivel psiho-social

Este de menționat că multe societăți blamează victimele/supraviețuitorii violenței sexuale și de gen. Marginalizarea și excluderea socială cauzează afecțiuni ulterioare, inclusiv rușine, sentimentul de ură de sine și depresie. Ca rezultat al stigmatizării sociale, cele mai multe victime/supraviețuitori ai violenței sexuale și de gen nu raportează aceste incidente. Apar două categorii de consecințe în acest plan, atât de greu sesizabil și care se remediază în timp și cu eforturi considerabile:

consecințe emoționale și psihologice - sindrom de stres post-traumatic, depresie, anxietate, teamă, furie, rușine, insecuritate, ură de sine, boală psihică, gânduri și comportament de sinucidere;

consecințe sociale - blamarea victimei/supraviețuitorului, pierderea rolului/funcțiilor în societate, stigmatizare socială, respingere socială și izolare, feminizarea sărăciei, acutizarea inegalităților de gen.

c) Cadru legal/justiție

Dacă legislația națională nu prevede protecție adecvată împotriva violenței sexuale sau de gen, sau dacă practicile în justiție și în poliție sunt discriminatorii, acest tip de violență poate fi perpetuată prin lipsa pericolului de pedeapsă penală. Atitudinea comunității de blamare a victimelor/supraviețuitorilor violenței sexuale și de gen se reflectă adesea la nivelul instanțelor de judecată. Multe raportări/plângeri împotriva acestor incidente sunt respinse sau agresorii primesc pedepse ușoare. În unele țări, pedeapsa pentru infractorii care săvârșesc acte de violență sexuală și de gen constituie altă violare a drepturilor și libertăților victimei/supraviețuitorului și anume căsătoria forțată cu agresorul. Astfel, în plan psihologic, victima este din nou agresată, prin faptul că agresorul este tratat ca și nevinovat.

d) Siguranță/securitate

Victima/ supraviețuitorul se simte nesigur, amenințat, temător, neprotejat și în fața riscului de a fi agresat din nou. Un alt aspect ce ține de contextul securității este acela că, în lucrul cu incidentele de trafic de persoane, poliția și forțele de securitate pot fi tentate să răspundă în același mod. De asemenea, dacă poliția sau forțele de securitate nu sunt receptive la suferința victimei și la nevoia de îngrijire, demnitate și respect, trauma se poate adânci din cauza comportamentului lipsit de înțelegere și din cauza amânării acordării asistenței de specialitate.

6. Principii directoare în asistența victimelor/supraviețuitorilor

Violența sexuală și de gen este o problemă care afectează indivizi, comunități și instituții. **Dată fiind complexitatea acestui tip de violență, se recomandă abordarea prin care mai multe sectoare, organizații și discipline conlucrează la identificarea și conceperea unor strategii care să poată contracara această formă de violare a drepturilor fundamentale ale omului.** Toți actorii implicați în dezvoltarea strategiilor trebuie să agreeze în comun un set de

principii orientative și să conștientizeze că violența sexuală și de gen este o gravă încălcare a drepturilor fundamentale ale omului.

La nivelul programelor de asistență a refugiaților câteva principii trebuie să orienteze conceperea și implementarea acestora:

- * **Implicarea comunității de refugiați, îndeosebi în procesul de luare a deciziilor**
- * **Asigurarea unei participări echilibrate a bărbaților și femeilor, fetelor și băieților în planificarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea programelor ce le sunt destinate**
- * **Integrarea acțiunilor de prevenire și răspuns la violența sexuală și de gen în toate tipurile de asistență a refugiaților și în toate sectoarele**
- * **Asigurarea coordonării multisectoriale a acțiunilor întreprinse de toți actorii implicați**
- * **Responsabilizarea la toate nivelurile, a tuturor celor implicați în programele de prevenire și răspuns la violență sexuală și de gen**

La nivel individual, următorul set de **principii** trebuie avute în vedere:

- * **Asigurarea securității victimelor/supraviețuitorilor violenței sexuale și de gen, precum și a familiilor acestora**
- * **Respectarea confidențialității asupra persoanelor afectate și a familiilor lor - de aici derivă câteva reguli de interviu, după cum urmează:**
 - utilizați traducători/interpreți din afara comunității;
 - desfășurați interviurile în spații sigure, private, cu traducător de același sex cu persoana interviuată;
 - ascultați în mod activ, cu obiectivitate și răbdare, nu forțați obținerea informațiilor, îndeosebi cele legate de incidente de tipul violențelor sexuale și de gen;
 - formulați numai întrebări relevante;
 - evitați să cereți persoanei interviuă să repete relatarea faptelor, în interviuri succesive;

- trimiteți victimele violenței sexuale și de gen la alte instituții/organizații, dacă nu dispuneți de personal calificat;
- obțineți acordul cu privire la prezența sau absența partenerului la interviu.
- * **Dacă victima violenței sexuale și de gen este un copil, principiul interesului superior al copilului trebuie să primeze**
- * **Non-discriminarea**

La nivel multisectorial - fundamentul acestei abordări este protecția internațională, care își propune ca refugiații să fie protejați în mod real și să se poată bucura efectiv de drepturile lor. Implicarea comunității este esențială în conceperea, planificarea și implementarea programelor (cu implicarea membrilor comunității în prevenirea și răspunsul la violența sexuală și de gen). Toți actorii implicați trebuie să convină asupra principiilor și normelor operaționale, asigurându-se astfel coordonarea. Nu trebuie uitat că pot exista mulți actori a căror contribuție poate fi utilă și ale căror roluri trebuie definite. Prevenția și răspunsul la violența sexuală și de gen implică acțiuni derulate de diferiți actori relevanți, cei mai mulți reprezentând unul sau mai multe dintre aceste sectoare: personal medical, psiho-social, de securitate și juridic.

7. Prevenirea violenței sexuale și de gen

CAUZE

PREVENIRE

Numai prin identificarea cauzelor și a factorilor ce contribuie la diferitele tipuri de violență sexuală și de gen putem dezvolta strategii adecvate și eficiente.

Activitățile de prevenire trebuie orientate pe potențialii agresori, potențialii supraviețuitori și cei care îi asistă pe toți aceștia. Având drept țintă populația de refugiați, refugiații trebuie implicați în conceperea, implementarea și evaluarea acestor strategii. Strategiile eficiente de prevenire includ acțiuni care se concentrează pe următoarele **obiective**:

Obiective în prevenirea violenței sexuale și de gen

1. Transformarea normelor culturale, cu accent pe abilitarea și încurajarea femeilor și fetelor. Acțiunile se desfășoară la următoarele *niveluri*:

* la nivelul *cunoștințelor* (înțelegerea drepturilor omului, valorizarea sarcinilor reproductive și a muncii casnice, acceptarea alternativelor la rolurile de gen, folosirea metodelor non-violente pentru exprimarea furiei și frustrării);

* la nivelul *atitudinilor comunității* (prin respectarea contribuției fiecăruia în cadrul comunității, implicarea tuturor în procesul de luare a deciziilor, suport pentru victimele/supraviețuitorii violenței sexuale și de gen, condamnarea celor care abuzează de putere);

* la nivel de *comportament* (atitudini și comportamente non-discriminatorii, rezolvarea non-violentă a problemelor, raportarea incidentelor de violență sexuală și de gen, denunțarea atât a agresorilor cât și a actului de agresiune și sprijinirea victimelor/supraviețuitorilor).

Strategii de transformare a normelor culturale:

Inițierea unor campanii de informare, educare și comunicare;
Constituirea unor rețele de voluntari și a unor rețele de actori sociali;

Asigurarea unei proporții echilibrate privind prezența femeilor și a bărbaților în structurile, comitetele de conducere și în procesul de luare a deciziilor;

Capacitarea femeilor prin programe de instruire și activități generatoare de venit;

Implicarea bărbaților, a copiilor și a tineretului.

2. Reconstruirea sistemelor de suport familial și comunitar

Este știut că atunci când refugiații își părăsesc căminele, sistemele tradiționale, clasice de suport, atât cel familial cât și cel comunitar, se prăbușesc. Rolurile sociale se inversează sau se alterează. Comunitatea, care odinioară impunea standardele și modelele de comportament social și moral este slăbită sau chiar distrusă. Asemenea schimbări reprezintă factori de risc pentru producerea violenței sexuale și de gen.

În acest context, iată două **strategii** importante:

dezvoltarea unor programe sociale și recreaționale;
încurajarea activităților religioase și spirituale.

3. Crearea condițiilor pentru o mai bună responsabilizare

În timpul desfășurării analizei situaționale trebuie identificate relațiile de putere din cadrul comunității de refugiați și din rândul celor care acordă asistență refugiaților. Persoanele ce dețin putere pot fi potențiali agresori.

În acest sens există două **strategii** de urmat:

Conștientizarea personalului organizațiilor prin forme de instruire periodică;
Armonizarea cu standardele internaționale de responsabilizare și codurile de conduită pentru lucrătorii agențiilor umanitare;

4. Asigurarea unor servicii și facilități

În campurile și centrele de cazare este necesară existența acestora, astfel încât nevoile de bază să fie acoperite, lucru care ajută la prevenirea violenței sexuale și de gen.

Strategiile pentru atingerea acestui scop în prevenirea violenței sexuale și de gen sunt următoarele:

Înregistrarea tuturor refugiaților;
Informarea refugiaților cu privire la drepturile și obligațiile lor;
Implicarea comunității de refugiați în planificarea, conceperea și implementarea activităților de prevenire a violenței sexuale și de gen;
Implicarea echilibrată pe considerente de gen în sistemul de distribuție a hranei și a produselor non-alimentare;
Implementarea unor programe de sănătate a reproducerii;
Implementarea unor programe pentru menținerea siguranței și securității;
Receptivitate față de populația gazdă;
Abordarea chestiunilor de gen în planificarea și implementarea tuturor programelor de asistență a refugiaților.

5. Influențarea legilor scrise și nescrise

O primă condiție în acest sens este familiarizarea cu legile și tradițiile din țara gazdă dar și din țara de origine, mai exact dacă există legislație și practică împotriva discriminării pe bază de gen și a violențelor sexuale. Dacă da, acestea trebuie susținute, eventual îmbunătățite.

Strategiile sunt, după cum urmează:

Educarea instanțelor tradiționale cu privire la drepturile fundamentale ale omului;

Activități de instruire și lobby adresate sistemului național de justiție;

Întărirea legislației și politicilor naționale care protejează drepturile omului;

Pledare pentru înăsprirea pedepselor pentru agresori.

6. Monitorizarea și înregistrarea incidentelor de violență sexuală și de gen

Dacă aceste incidente se produc, este responsabilitatea tuturor actorilor implicați, din toate sectoarele - medical, social, juridic, securitate, să le urmărească. Datele/faptele trebuie compilate și analizate în comun. În același timp trebuie analizate mecanismele de prevenire existente, și cele care trebuie dezvoltate în continuare.

Prin monitorizarea adecvată a incidentelor de violență sexuală și de gen se poate evalua succesul unor strategii de prevenire și se pot elabora analize comparative.

8. Răspunsul la violența sexuală și de gen

CONSECINȚE

RĂSPUNS

Membrii comunității trebuie să știe cum și unde să raporteze incidentele de violență sexuală și de gen. De asemenea, comunitatea trebuie să fie susținută pentru a stabili mijloacele de suport al victimelor/supraviețuitorilor acestor agresiuni.

Corelate cu cele patru categorii de consecințe (sănătate, psiho-social, siguranță/securitate și cadru legal/justiție), **activitățile de răspuns trebuie să se concentreze pe aceste patru arii, prin următoarele acțiuni:**

* **Dezvoltarea activităților de educare și de creștere a receptivității comunității**

Lansarea unor campanii de informare a publicului larg cu privire la violența sexuală și de gen.

* **Stabilirea unor mecanisme de monitorizare și raportare a violenței sexuale și de gen**

Un sistem transparent de orientare trebuie stabilit în fiecare locație unde există refugiați, astfel încât aceștia să fie informați asupra serviciilor disponibile, la care să apeleze în timp util.

* **Abilitarea comunității de refugiați pentru a răspunde acestui fenomen**

Lucrul cu comunitatea este esențial în dezvoltarea unor strategii efective și eficiente de răspuns.

* **Dezvoltarea unui sistem de servicii care să răspundă nevoilor medicale/de sănătate ale victimelor/supraviețuitorilor**

Îngrijire medicală, orientare către servicii specializate accesibile.

* **Dezvoltarea unui sistem de servicii care să răspundă nevoilor psiho-sociale ale victimelor/supraviețuitorilor**

Relația cu victimele/supraviețuitorii violenței sexuale și de gen trebuie să se bazeze pe empatie și receptivitate.

* **Dezvoltarea unui sistem de servicii care să răspundă nevoilor de siguranță/securitate a victimelor/supraviețuitorilor**

Ulterior agresiunii, victimele/supraviețuitorii trebuie să

beneficieze de maximum de securitate, iar comunitatea trebuie să fie principalul actor în garantarea unui spațiu sigur.

* **Stabilirea unui răspuns la nivelul cadrului juridic/legal**

Stabilirea unei metodologii în colaborare cu autoritățile locale astfel încât victimele/supraviețuitorii care necesită asistență juridică pentru denunțarea agresiunii să o poată face în timp util.

* **Identificarea rolurilor și responsabilităților altor potențiali actori**

Personalul din teritoriu, din programele de asistență și personalul managerial pot juca un rol crucial în răspunsul la violențele sexuale și de gen.

* **Dezvoltarea unui plan de lucru/asistență cu agresorii**

Și în cazul agresorilor trebuie respectate drepturile fundamentale ale omului, inclusiv dreptul la securitate fizică.

9. Violența sexuală și de gen împotriva copiilor

Principiile și recomandările expuse anterior se aplică și copiilor refugiați. În cazul copiilor însă, trebuie avute în vedere și alte aspecte. Lucrul cu copiii refugiați implică o bună cunoaștere a **Convenției cu privire la Drepturile Copilului (1989)**, instrument care prevede standardele de protecție a drepturilor tuturor copiilor.

„Copil”, conform Convenției, este «orice persoană cu vârsta sub 18 ani », dacă legislația națională nu prevede o altă limită de vârstă.

Copiii refugiați se găsesc în fața unui risc crescut, diferit, de victimizare sexuală și de gen, dată fiind dependența lor față de adulți, capacitatea limitată de a se proteja și de a lua decizii, puterea lor limitată. Corelat cu nivelul de dezvoltare la care se află, aceștia nu pot înțelege pe deplin conotațiile de natură sexuală ale anumitor comportamente și nici nu își pot exprima consimțământul în cunoștință de cauză. Genul, originea etnică, factorii culturali, sociali și economici pot constitui elemente de risc suplimentar, care îi pot expune violenței sexuale și de gen.

Violența sexuală și de gen împotriva copiilor are efecte devastatoare asupra dezvoltării acestora, precum și asupra sănătății lor fizice și mentale.

Relevante pentru protecția copiilor refugiați, în textul Convenției cu privire la Drepturile Copilului, se regăsesc următoarele **principii directe**:

Dreptul la viață, supraviețuire și dezvoltare

Non-discriminare

Interesul superior al copilului

Participarea (dreptul la opinie în luarea unor decizii care privesc copilul, de la o anumită vârstă)

Categoriile de copii refugiați care pot deveni ușor victime ale violenței sexuale și de gen

1. Copii separați și/sau neînsoțiți (acești copii nu sunt „orfani” decât dacă există o dovadă clară a decesului părinților)

Sunt expuși exploatarei sexuale, abuzului, recrutării militare, răpirii, traficului și detenției atâta timp cât nu sunt însoțiți de un adult care îi protejează. Deși pot fi însoțiți de un adult/o rudă, pot înfrunta aceleași riscuri. Dacă părinții au decedat, deseori acești copii sunt singurii susținători ai familiei.

2. Copii aflați în detenție

Abuzul sexual a fost semnalat frecvent în cazul copiilor ținuți în detenție sau privați de libertate, de cele mai multe ori deoarece sunt considerați neinfestați cu HIV sau că nu suferă de SIDA, sau pe baza unor convingeri culturale despre valoarea virginității.

3. Copii înrolați în rândul forțelor militare

Recrutarea copiilor refugiați capătă diferite forme: în timp ce băieții sunt folosiți în confruntările armate (fie că se înrolează pentru a-și susține familia sau sunt recrutați cu forța sau răpiți), fetele sunt folosite pentru sclavie sexuală sau muncă forțată (prin aceleași mecanisme).

4. Adolescenții

Asumarea rolurilor și responsabilităților unui adult de către un adolescent este condiționată cultural în unele cazuri și

de cele mai multe ori o consecință a situației de refugiu. Adolescențele sunt cu precădere expuse violenței sexuale și de gen. Considerate prea tinere să sufere de boli cu transmisie sexuală, sunt ținte ale agresorilor. De asemenea, în urma violurilor la care au fost supuse, pot contacta HIV/SIDA sau alte boli cu transmisie sexuală.

5. Copii cu deficiențe fizice sau mentale

„Ascunși” de către familie din cauza deficiențelor lor, acești copii sunt, practic, „invizibili”. Excluși, marginalizați și de cele mai multe ori incapabili de a evita agresorii, aceștia reprezintă o altă categorie de copii cu risc crescut de a deveni victime ale violenței sexuale și de gen.

6. Copii care lucrează

Aceștia sunt copii separați rămași susținători ai restului familiei, copii care lucrează în gospodării (de obicei fete), copiii străzii. Forțați să lucreze pentru a întreține familia, sunt victime ale exploatării și abuzurilor de orice tip.

7. Fete-mame

Incapabile de a-și satisface nevoile proprii și ale copiilor lor, din cauza sărăciei, acestea sunt expuse exploatării sexuale. Dacă au devenit mame în urma unor violuri devin și victime ale izolării, stigmatizării și discriminării și prin urmare accesul lor la servicii și facilități este limitat.

8. Copii născuți în urma violurilor

Aceștia sunt uneori neglijați, abuzați sau chiar abandonați de către mame. În aceste cazuri, comunitatea trebuie sprijinită să nu îi stigmatizeze, pe ei sau pe mamele lor, iar dacă sunt abandonați, plasamentul sau adopția sunt de preferat.

9. Băieți victime/supraviețuitori ai violenței sexuale și de gen

Acest tip de abuz este slab recunoscut, raportat și instrumentat. Date fiind unele restricții culturale, stereotipii și mituri despre homosexualitate sau sentimentul puternic de rușine, băieții sunt cu mult mai puțin predispuși să raporteze abuzurile suferite decât fetele.

10. Copii-agresori

Asemenea adulților, copiii refugiați pot face uz de puterea pe care o dețin în raport cu alți copii. Forțarea unui alt copil, mai mic, să întrețină relații sexuale este o formă de abuz sexual. De cele mai multe ori victimă la rândul său a unui abuz sexual, copilul

agresor trebuie deopotrivă asistat. Este necesară și protecția delincvenților minori în timpul executării pedepselor privative de libertate, deoarece pot suferi abuzuri în detenție. Asistența psiho-socială a acestora trebuie continuată pe durata post detenție, în scopul reabilitării.

Forme specifice de violență sexuală și de gen împotriva copiilor refugiați

Copiii refugiați pot fi victimele a numeroase forme de violență sexuală și de gen (vezi *capitolul 3 „Tipuri de violență sexuală și de gen”*), dar, cu precădere, sunt expuși următoarelor forme specifice:

Practici tradiționale dureroase/vătămătoare

Există practici tradiționale pozitive care contribuie la păstrarea identității culturale a unei comunități, și acestea trebuie încurajate. Altele însă, practicate la vârste fragede (mutilarea genitală feminină, căsătoriile premature, cele forțate, avantajarea copiilor de sex masculin, violența asociată obiectivelor despre zestre), au efecte dăunătoare asupra sănătății și dezvoltării copilului. Practicate la vârste fragede, când copilul nu se poate opune sau apăra, aceste practici sunt vehement condamnate la nivel internațional, datorită efectelor negative considerabile asupra sănătății victimelor.

Traficarea

Copiii refugiați, în mod special cei separați sau neînsoțiți pot deveni, forțat sau prin ademenire, victime ale traficului, de obicei în scopuri de exploatare sexuală. Definit ca recrutarea, transportarea, transferarea, racolarea, înșelarea unui copil în scopul exploatării, traficul cu copii este condamnat la nivel internațional chiar dacă victima și-a dat cosimțământul („*Protocolul pentru Prevenirea, Suprimarea și Condamnarea Traficului de Ființe Umane, cu precădere a Femeilor și Copiilor - Supliment al Convenției Națiunilor Unite împotriva Infraționalității Transfrontaliere*”, 2000). Cu atât mai severe sunt pericolele întâmpinate de acești copii în momentul evadării, al returnării, cu posibilitatea de a fi din nou traficați sau pedepsiți, privați de libertate, marginalizați de către familie, discriminați în comunitate.

Prostituția infantilă

Prostituția infantilă reprezintă folosirea copiilor în activități remunerate cu caracter sexual. Odată angajați în astfel de activități, acești copii sunt expuși producerii altor forme de violență sexuală și de gen. Fetele sunt vulnerabile din acest punct de vedere, dată fiind virginitatea lor, percepută ca inocență și imaturitate fizică, lucru apreciat de agresori.

Violența sexuală în familie

Acest tip de violență, săvârșit de o rudă de sex masculin, este considerată o chestiune de familie, privată, în care cei din exterior nu au dreptul să se implice. Prin urmare, un copil abuzat în familie este blamat pentru producerea acestui abuz și victimizat în continuare. Copiii pot fi victime ale acestui tip de abuz și când au asistat la astfel de violențe în familie, fiind martori ai unor violențe pe care nu le pot înțelege și care îi traumatizează. Intervenția se concentrează, pe lângă copilul însuși, pe părintele care nu l-a agresat și pe înlăturarea agresorului pe perioada investigării abuzului.

Exploatarea sexuală, abuzul și violența din partea persoanelor care intră în contact cu copilul

Aceste persoane pot fi cadre didactice, însoțitori/ocrotitori, lucrători ai agențiilor umanitare, care intră în contact cu copilul în medii izolate, în afara casei. În acest sens, primul pas este identificarea acestor surse de risc și monitorizarea acestor activități precum și a personalului care intră în contact cu copiii refugiați.

Considerații speciale cu privire la prevenirea violenței sexuale și de gen împotriva copiilor refugiați

În plus față de strategiile de prevenire menționate anterior, analiza situațională centrată pe copii va trebui să identifice arii speciale de risc și resursele existente. Contribuția comunității la protejarea copiilor refugiați este o resursă ce trebuie explorată și dezvoltată în acest sens.

1. Transformarea normelor culturale

Strategiile pentru atingerea acestui obiectiv includ:

- campanii de informare și educare, orientate către toți actorii implicați în asistența refugiaților, pe baza prevederilor Convenției

cu privire la Drepturile Copilului;

- campanii de informare adresate refugiaților, pe baza normelor culturale deja existente care valorizează copilul;
- campanii de educație sexuală și de prevenire a HIV/SIDA;
- prevenirea practicilor tradiționale dureroase/vătămătoare;
- implicarea copiilor și a tinerilor în programele de prevenire a violenței și exploatării sexuale;
- capacitatea băieților pentru a deveni receptivi cu privire la drepturile omului și la diferențele de gen.

2. Reconstruirea suportului familial și comunitar

Principala **strategie** o constituie asigurarea accesului la educație primară pentru toți copiii refugiați, iar acolo unde este posibil, la educație gimnazială și profesională, cu scopul de a preveni exploatarea acestora. În acest sens, este foarte important pentru comunitatea de refugiați ca aceștia să fie implicați în activitățile cu caracter educativ, să comunice și să aibă încredere în cadrele didactice.

3. Crearea premiselor pentru îmbunătățirea condițiilor de transparență și rigurozitate

Strategia constă în evaluarea nivelului de cunoștințe, a atitudinilor și comportamentului profesional al tuturor lucrătorilor care intră în contact cu copiii refugiați. De aceea, instruirea și monitorizarea personalului sunt elemente esențiale de prevenire a violenței sexuale și de gen asupra copiilor refugiați.

4. Crearea unor servicii și facilități eficiente

- Strategiile**, pe această direcție, vizează următoarele acțiuni:
- Înregistrarea separată a fiecărui copil, de la înregistrarea fiecărei nașteri până la asigurarea actelor de identitate;
 - Asigurarea accesului la servicii, inclusiv construirea unor adăposturi speciale pentru gospodăriile în care copiii sunt singurii susținători ai familiei;
 - Căutarea familiilor copiilor refugiați separați/neînsoțiți;
 - Implicarea copiilor refugiați, în mod special a adolescenților, în planificarea, conceperea și implementarea activităților ce îi privesc.

Răspunsul la violența sexuală și de gen împotriva copiilor refugiați

Răspunsul trebuie orientat în conformitate cu prevederile *Acțiunii pentru Drepturile Copilului, Aspecte critice: Abuzul și Exploatarea (UNHCR, OHCHR, UNICEF, Salvați Copiii 2001)*:

Interesul superior al copilului trebuie să primeze.

Copiii care sunt victime/supraviețuitori ai violenței sexuale și de gen trebuie să aibă acces imediat la îngrijire medicală și suport psihologic, iar dacă este cazul, și la asistență juridică.

Toate acțiunile trebuie să se circumscrie principiului interesului superior al copilului.

În stabilirea interesului superior al copilului, exprimarea propriilor dorințe și sentimente ale acestuia trebuie să fie luate în considerare.

Strategii de răspuns:

1. Stabilirea unor mecanisme sensibile, accesibile copiilor, de orientare, raportare, monitorizare și evaluare a incidentelor de violență sexuală și de gen

- monitorizare suplimentară a copiilor refugiați care pot deveni victime ale violenței sexuale și de gen-copii separați/neînsoțiți;
- interviuarea copiilor refugiați de către personal calificat, de același sex cu copilul;
- crearea unui mediu protejat în timpul interviuării - consultarea copilului cu privire la prezența unui părinte sau a curatorului și luarea în calcul a unor metode suplimentare de comunicare (jocuri, desen, joc de rol, povestire)

2. Satisfacerea nevoilor medicale/de sănătate ale victimelor/supraviețuitorilor

- tehnici și măsuri netraumatizante de convingere a copilului să se supună examinării medicale (explicații, discuții neutre purtate anterior, folosirea păpușilor pentru relatarea abuzului, desenul)

3. Asistența psiho-socială a victimelor/supraviețuitorilor

- personal calificat în activitatea cu copiii abuzați, de preferat

având aceeași origine etnică, și care să lucreze atât cu victima cât și cu familia/comunitatea;

- programe educative și recreative accesibile imediat;
- asistență suplimentară de specialitate fetelor-mame (inclusiv instruire, susținere pentru desfășurarea unor activități generatoare de venit).

4. Dezvoltarea serviciilor de securitate/siguranță a victimelor/supraviețuitorilor

- menținerea copilului în comunitate/familie, excepție făcând cazurile când separarea este imperativă pentru a-l proteja de neglijare/abuz;

5. Stabilirea unui răspuns adecvat în sfera legală/juridică

- toate cazurile de violență sexuală și de gen împotriva copiilor trebuie investigate de personal calificat, care știe să lucreze cu astfel de victime;
- dacă se ajunge în justiție, procedura trebuie să fie adaptată la vârsta și situația copilului.

6. Implicarea familiei și a comunității

- orientarea asistenței pe familie, inclusiv atunci când agresorul este un membru al familiei;
- orientarea asistenței pe comunitate, în mod deosebit pentru evitarea stigmatizării și, în măsura în care este posibil, crearea unor rețele de suport comunitar și/sau includerea copilului în sistemul public de asistență specializată.

10. Cadrul de acțiune

Programele de succes în domeniul prevenirii și răspunsului la violența sexuală și de gen sunt acelea care au fost concepute în urma consultărilor cu comunitățile de refugiați, în special cu femeile și fetele, și care sunt bazate pe colaborare multisectorială și inter-agenții.

Unii din pașii ce trebuie urmați în dezvoltarea unui cadru de acțiune trebuie făcuți simultan, alții după ce s-au implementat strategii de prevenire și monitorizare. Acești pași sunt, după cum urmează:

1. Identificarea și implicarea actorilor relevanți - lideri ai comunității de refugiați, atât femei cât și bărbați, indivizi și grupuri influente în comunitate, reprezentanți ai autorităților locale, ai serviciilor medicale, agenții de servicii comunitare, ONG - uri naționale și internaționale, juriști în domeniu, agenții ONU. Aceștia trebuie reuniți într-o întâlnire de lucru, care să cuprindă instruire și lobby pe problematica drepturilor omului, a violenței sexuale și de gen, a protecției, precum și prezentarea tuturor serviciilor disponibile. De asemenea, trebuie stabilită agenția/insituția coordonatoare și planul de acțiune pentru strângerea informațiilor, analizarea situației și viitoarele întâlniri pentru planificarea strategiilor de prevenire și răspuns.

2. Înțelegerea tuturor fațetelor acestui fenomen și agreearea asupra scopului acțiunilor comune ale actorilor implicați - cunoașterea terminologiei și a fenomenului permite colectarea riguroasă de informații precum și analiza comparativă la nivel internațional, valorificând astfel date importante pentru planificarea și dezvoltarea unor programe poate nerealizabile până în prezent.

3. Analiza situațională - de la care se pornește presupune definirea problemelor, a nevoilor, a resurselor, și a scopurilor și obiectivelor specifice, a activităților și rezultatelor așteptate. În funcție de resursele și experiența disponibile, metodele de strângere a informațiilor pot include: interviuri individuale, vizite în teritoriu, întâlniri de coordonare, focus grupuri, observații, revizuirea și completarea informațiilor deja existente. Informațiile pot fi, de asemenea, colectate de la o varietate de surse: comunitatea de refugiați, agențiile umanitare, UNHCR și alte agenții ONU, instituții guvernamentale din țara gazdă, ONG-uri naționale și experti.

4. Acordul asupra unui set de principii orientative la nivelul programelor dar și al individului - vezi *Capitolul 6: "Principii directe în asistența victimelor/supraviețuitorilor"*

5. Definirea rolurilor și a responsabilităților pentru toți cei implicați - este de menționat că, în domeniul asistenței refugiaților, rolul coordonator revine UNHCR.

6. Stabilirea modalităților de monitorizare și evaluare - monitorizarea continuă asigură că acțiunile de prevenire și răspuns se derulează corespunzător, în timp ce evaluările periodice pun în evidență impactul strategiilor de prevenire și răspuns. Acest plan de acțiune trebuie să includă și resursele financiare și umane pentru monitorizare și evaluare.

7. Crearea unor mecanisme de raportare și coordonare prin stabilirea și revizuirea continuă a metodelor de raportare în rândul și între diferiții actori implicați - un sistem comun de raportare și coordonare permite înregistrarea datelor exacte, transparență, precum și posibilitatea de a măsura gradul de realizare a obiectivelor, schimbările intervenite și impactul în termeni de protecție.

8. Stabilirea unor strategii de menținere a securității și echilibrului personalului implicat în asistența victimelor/supraviețuitorilor violenței sexuale și de gen - cei implicați în asistența directă a victimelor/supraviețuitorilor violențelor sexuale și de gen (consilieri sociali, consilieri juridici) trebuie să fie conștienți de expunerea la unele riscuri - lipsa măsurilor de securitate (orice susținător al victimei/supraviețuitorului poate deveni, la rândul său, o țintă a agresiunii) precum și riscul unor potențiale efecte nocive ale reprojectării traumei persoanei asistate ("traumă secundară").

11. Monitorizarea și evaluarea acțiunilor de prevenție și răspuns

Scopul mecanismelor de monitorizare și evaluare

* *Mecanisme comprehensive de monitorizare și evaluare* (ajută actorii implicați să stabilească impactul activităților de prevenire și răspuns din perspectiva protecției, evaluează calitatea acestor acțiuni, identifică bune practici, încurajează spiritul de echipă)

* *Monitorizarea corectă răspunde acestor întrebări:* Am atins obiectivele propuse? Cum? De ce da și de ce nu? Care au fost obstacolele în implementare? Ne-am coordonat suficient? Cum abordăm dificultățile de implementare?

* **Evaluarea corectă răspunde acestor întrebări:** Ce am făcut? Ce am realizat? Am realizat ce ne-am propus? Ce am învățat? Am abordat în mod corect problematica violenței sexuale și de gen - atât cauzele cât și consecințele? Ce altceva mai trebuie făcut?

Mecanismele comprehensive de monitorizare și evaluare necesită în primul rând înregistrarea cazurilor de violență sexuală și de gen. Ele trebuie să constituie parte integrantă a planului comun de acțiune multisectorială și să reflecte implicarea refugiaților.

Atunci când se elaborează mecanisme de monitorizare și evaluare, membrii unei echipe multisectoriale trebuie să stabilească:

- * **Sopul și obiectivele mecanismelor de monitorizare și evaluare și informațiile de care au nevoie**
- * **Obiective clare, rezultate și indicatori pentru acțiunile de prevenire și răspuns**
- * **Instrumente comune de raportare, care urmează a fi utilizate în mod coordonat**
- * **Metode de obținere a informațiilor cu privire la indicatori**
- * **Responsabilități de colectare a informațiilor, intervale de timp și frecvența acțiunilor de colectare a informațiilor, precum și resursele disponibile**
- * **Mecanisme de transmitere a datelor și de utilizare a rezultatelor în procesul de planificare a acțiunilor de prevenire și răspuns la violența sexuală și de gen**

CUPRINS:

<i>Introducere</i>	pag 3
1. Protecția refugiaților împotriva violenței sexuale și de gen	pag 5
2. Delimitări conceptuale; concepte-cheie	pag 6
3. Tipuri de violență sexuală și de gen	pag 8
4. Unde și când se produce violența sexuală și de gen	pag 11
5. Cauze și consecințe ale violenței sexuale și de gen	pag 14
6. Principii directoare în asistența victimelor/ supraviețuitorilor	pag 17
7. Prevenirea violenței sexuale și de gen	pag 19
8. Răspunsul la violența sexuală și de gen	pag 23
9. Violența sexuală și de gen împotriva copiilor	pag 24
10. Cadrul de acțiune	pag 31
11. Monitorizarea și evaluarea acțiunilor de prevenire și răspuns	pag 33

